

Верховний
Суд

Тривалість процедур банкрутства як виклик правовій визначеності: стандарти ЄСПЛ та національні механізми ефективного захисту

Олег ВАСЬКОВСЬКИЙ,

секретар судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС

м. Ужгород, 8 травня 2026 року

Нормативне регулювання процедур банкрутства: 4 етапи розвитку – від 12 статей до 5 книг (137 статей)

I етап (1992-1999) - Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 року;

II етап (1999-2011) - Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 року;

III етап (2011-2019) - Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (нова редакція) від 22 грудня 2011 року № 4212-VI;

IV етап - Кодекс України з процедур банкрутства (КУзПБ), введений у дію 21 жовтня 2019 року.

Гармонізація законодавства з процедур банкрутства із законодавством ЄС

- Директива ЄС 2019/1023 про превентивну реструктуризацію:
 - імплементована в Україні у 2025 році, КУзПБ доповнено книгою 3 «Превентивна реструктуризація»);
 - спрощені процедури банкрутства для мікро- та малого підприємництва;
- Регламент (ЄС) 2015/848 про провадження у справах щодо неплатоспроможності.
- Директива ЄС 2026/799 щодо гармонізації деяких аспектів законодавства про неплатоспроможність

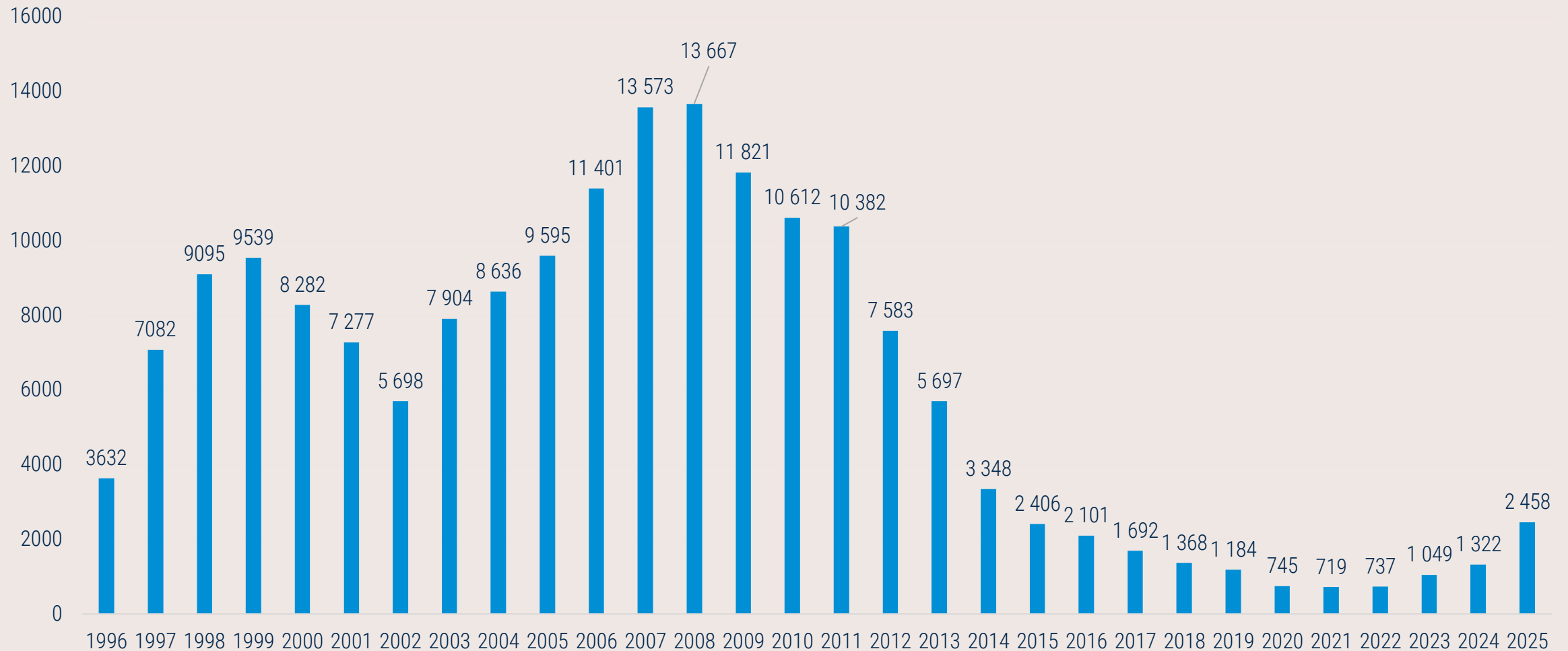

Банкрутство – інституційний елемент ринкової економіки

- фактор стабілізації економічного обороту;
- механізм очищення економіки від неефективних підприємств;
- перерозподіл ресурсів до більш ефективних суб'єктів господарювання;
- захист прав кредиторів та підвищення платіжної дисципліни;
- створення умов для відновлення платоспроможності бізнесу;
- інструмент другого шансу для підприємців;
- фактор інвестиційної привабливості держави.

Банкрутство та економіка держави

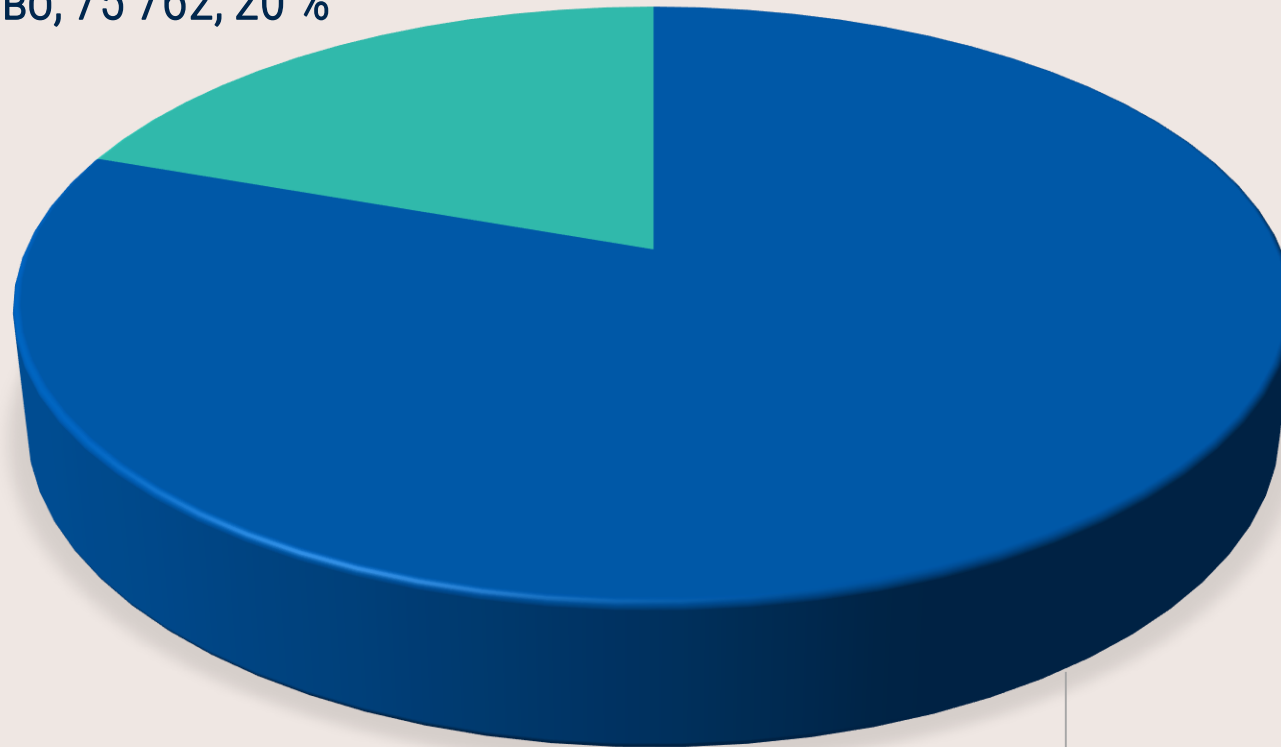
Закрито (припинено) провадження у справах про банкрутство / неплатоспроможність МГС
у 1996–2025 роках

Загальний стан розгляду справ у порядку господарського судочинства (в тому числі справ про банкрутство)

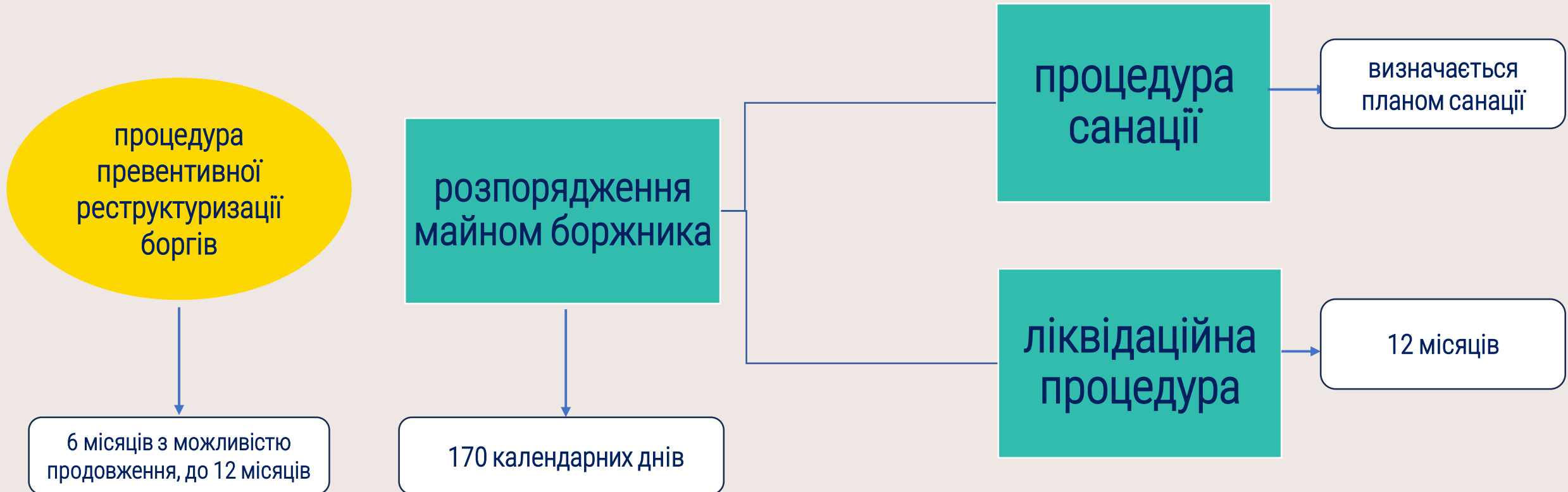
СТРУКТУРА РОЗГЛЯНУТИХ СПРАВ МГС У 2021–2025 РОКАХ

Про банкрутство; 75 762; 20 %

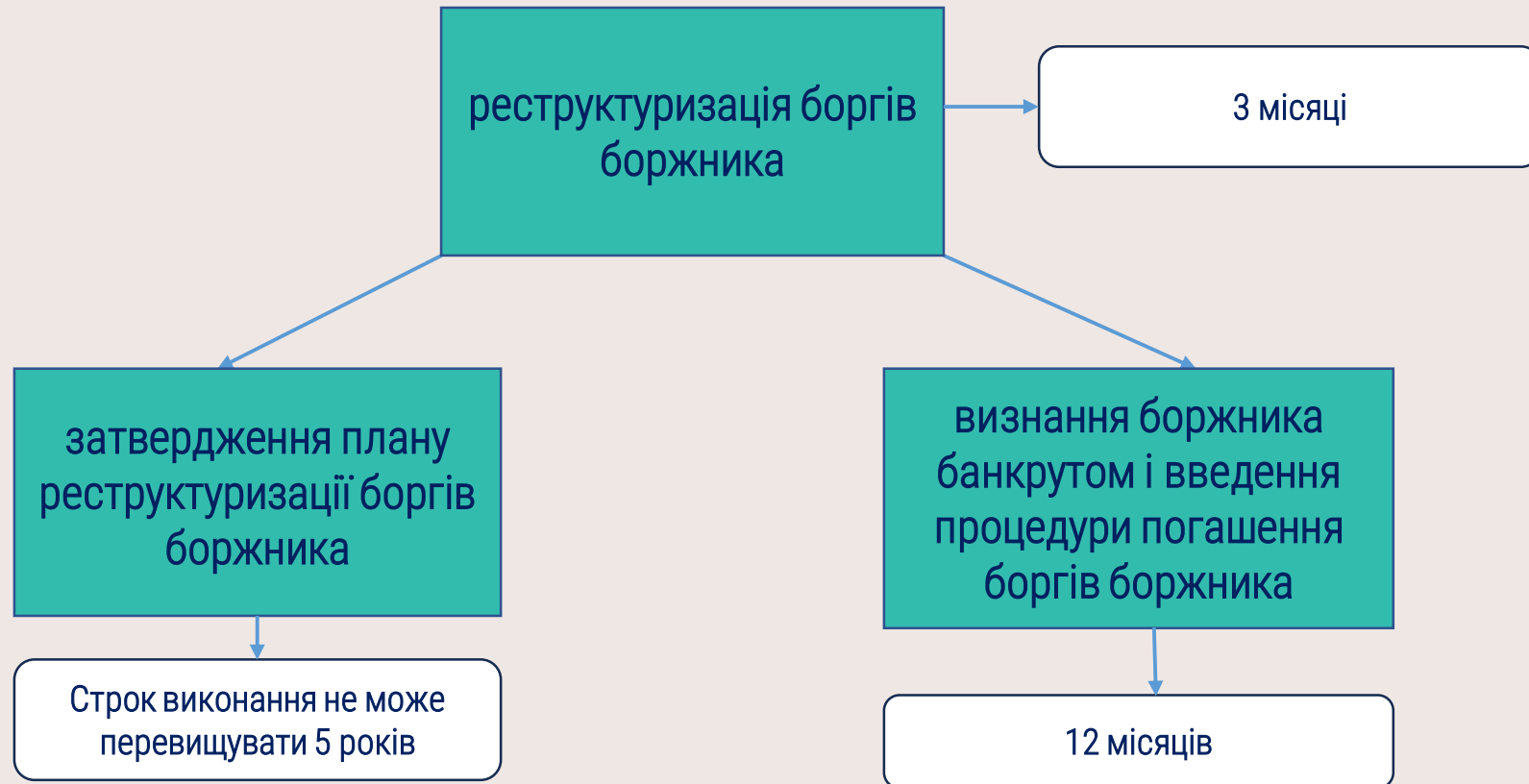

Інші справи; 311 580; 80 %

БАНКРУТСТВО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

!!! У разі погашення боргів за кредитами, отриманими боржником на придбання житла, строк виконання плану реструктуризації боргів боржника не може перевищувати 10 років.

!!! За вмотивованим клопотанням боржника та за умови погашення понад 80 відсотків вимог кредиторів господарський суд може продовжити строк виконання плану реструктуризації боргів боржника понад граничний строк.

Справа «Фесенко проти України» (Fesenko v. Ukraine)

Рішення ЄСПЛ від 10.10.2024, заява № 18693/16

Європейський суд встановив, що тривалість провадження була надмірною та не відповідала вимозі щодо розумного строку, і констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ключові обставини справи:

- у жовтні 2009 року відкрито провадження про банкрутство кредитної спілки;
- у листопаді 2010 року заявницю визнано кредитором, усього визнано вимоги 245 кредиторів;
- провадження неодноразово відкладалось через неявку сторін, необхідність отримання додаткових доказів та *проблеми з призначенням розпорядника майна*.

Правові висновки ЄСПЛ:

- тривалість провадження (понад 14 років в одній інстанції) є надмірною та не може бути виправдана лише складністю справи;
- держава несе відповідальність за неспроможність суду призначити нового розпорядника майна, незалежно від відсутності ініціативи з боку комітету кредиторів;
- держава повинна організувати свою правову систему так, щоб суди могли дотримуватись вимоги щодо розумного строку, навіть якщо процесуальна ініціатива покладається на сторони.

Суд уже визнавав порушення пункту 1 статті 6 Конвенції в ситуації, коли надмірна тривалість провадження у справі про банкрутство була спричинена неефективним підходом національного суду до призначення ліквідатора. Суд постановив, що сторони провадження на національному рівні, які не запропонували потенційного ліквідатора, не могли бути звинувачені у затримці (див. рішення у справі «Парінов проти України» [Комітет] Parinov v. Ukraine [Committee], заява № 48398/17, пункт 64, від 10 грудня 2020 року).

Той факт, що у цій справі причина затримки полягає не в поведінці конкретного суду, а в самому національному законодавстві (яке, вочевидь, не надає суду чітких засобів прискорення провадження за відсутності пропозиції комітету кредиторів щодо нового розпорядника майна), не змінює цю оцінку.

За затримку, спричинену неспроможністю національного суду призначити нового розпорядника майном, має нести відповідальність держава-відповідач. Стверджувана відсутність процесуальної ініціативи з боку комітету кредиторів у провадженні у справі про банкрутство не повинна звільняти державу від її зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Суд повторює, що саме держава повинна організувати свою правову систему таким чином, щоб дати можливість своїм судам дотримуватись вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції.

Закриття провадження у справі про банкрутство на підставі п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України

КГС ВС залишив у силі ухвалу місцевого господарського суду про закриття провадження у справі про банкрутство ДП «Червоненський завод продтоварів».

У цій справі:

- провадження у справі про банкрутство боржника тривало понад три роки на стадії розпорядження майном;
- боржник не був виключений з переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, і це унеможливлювало застосування щодо нього процедур санації чи ліквідації;
- комітет кредиторів та боржник не уклали мирової угоди в процедурі розпорядження майном;
- мораторій упродовж тривалого часу забороняє задоволення вимог конкурсних кредиторів боржника, що **унеможлиблює досягнення легітимної мети Закону про банкрутство.**

У разі тривалого здійснення провадження у справі про банкрутство через неможливість його завершення із застосуванням спеціальних норм законодавства про банкрутство **суд має право застосувати загальні процесуальні норми.**

Відсутність предмета спору в розумінні п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України означає припинення існування спірних правовідносин внаслідок певних обставин (оплати боргу, знищення предмета спору, скасування оспорюваного акта).

Зазначене не виключає можливості припинення предмета спору на підставі законодавчого припису. У цьому випадку таким законодавчим приписом є вимоги ч. 4 ст. 96 Закону про банкрутство, які обмежують можливість здійснення процедури банкрутства підприємства, що не підлягає приватизації, щодо переходу до процедур санації та ліквідації.

Отже, процедура розпорядження майном може завершитися укладенням мирової угоди у справі про банкрутство або закриттям провадження у справі про банкрутство із застосуванням п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України.

Постанова СП КГС ВС від 10.12.2019 у справі № 906/1290/15

(додатково див. постанови від 07.10.2020 у справі № 917/1230/15, від 10.07.2024 у справі № 922/2315/16)

Закриття провадження у справі про банкрутство на підставі ст. 90 КУзПБ у поєднанні з п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України через відсутність реальної можливості завершення ліквідаційної процедури

КГС ВС залишив без змін судові рішення про закриття провадження у справі про банкрутство ТОВ «Фірма «Карбон».

У цій справі:

- провадження у справі про банкрутство триває понад 18 років, з них 11 років на стадії ліквідаційної процедури;
- ліквідаційна процедура об'єктивно не здійснюється у зв'язку з відсутністю ліквідатора;
- поведінка кредиторів у питанні погодження кандидатури ліквідатора та визначення джерел оплати його послуг є пасивною;
- вжиті судом дії щодо визначення кандидатури арбітражного керуючого для участі у справі як ліквідатора виявилися безрезультатними;
- чинний мораторій упродовж тривалого часу забороняє задоволення вимог конкурсних кредиторів боржника.

Наведені обставини в їх сукупності, а також відсутність встановлення обставин щодо наявності майна боржника унеможливають успішне завершення процедури банкрутства боржника та досягнення легітимної мети КУзПБ, що через призму судового контролю у цій категорії справ не можуть бути залишені поза увагою господарського суду під час вирішення питання щодо закриття провадження у справі про банкрутство боржника.

У разі тривалого здійснення провадження у справі про банкрутство через неможливість його завершення із застосуванням спеціальних норм законодавства про банкрутство суд має право застосувати загальні процесуальні норми з метою забезпечення права на справедливий суд в розумінні строків розгляду справи і забезпечення балансу інтересів кредиторів та боржника під час судового провадження.

Норми ст. 90 КУзПБ, що визначають порядок та підстави закриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), як і інші положення цього Кодексу, **не містять окремого визначення такої підстави для закриття провадження у справі про банкрутство, як відсутність предмета спору** (знищення предмета спору), однак протилежний підхід, тобто продовження провадження у справі за цих умов, матиме наслідком порушення прав та інтересів боржника, його кредиторів та в цілому суперечитиме спрямованості законодавства про банкрутство.

Для забезпечення принципів розгляду справи упродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом та гарантування правової певності кредиторів наявні підстави для закриття провадження у справі про банкрутство боржника відповідно до загальних процесуальних норм (п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України) та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постанова КГС ВС від 10.12.2024 у справі № 5/1196

(додатково див. постанови від 17.04.2024 у справі № 5006/27/1166/2012, від 10.12.2024 у справі № 5/1046, від 11.12.2024 у справі № 22/206/2011, від 22.01.2026 у справі № 50/27/805-6/2012)

Закриття провадження у справах про банкрутство не припиняє діяльність боржника

Факт закриття провадження у справі про банкрутство не є підставою для списання – прощення наявної у боржника заборгованості, не припиняє господарську діяльність боржника, не перешкоджає виконанню боржником своїх наявних грошових зобов'язань, не позбавляє як фізичних, так і юридичних осіб на подальше ведення господарської діяльності із боржником та у разі порушення підприємством зобов'язань, на судовий захист. Також закриття провадження у справі про банкрутство не є проявом обмеження доступу до правосуддя, а навпаки є засобом відновлення балансу між правом на суд та вимогою розумного строку, що відповідає як положенням ст. 6 Конвенції, так і усталеній практиці ЄСПЛ.

Верховний
Суд

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

